

Сергій Данченко

Михайло РЕЗНІКОВИЧ

ЛИЦАР СЦЕНИ

На його день народження люди приходили б до кабінету, дарували квіти, зупиняли на сходах, поздоровляли, говорили б гарні слова, бажали здоров'я, дякували за все добре та благородне, що зробив за довгі роки праці – служіння театрові (а зробив він чимало...) Хтось би прийшов із шампанським. І було б весело, галасливо, і суєтно, і святково. Все це було б ... Якби він був живий... Але “немає див, і мріяти про них даремно...”

Його немає серед нас. Уже немає. Народний артист України Сергій Володимирович Данченко ніколи – страшне слово – не увійде до свого театру, у свій кабінет, не сяде за режисерський столик, не підпише репертуар на місяць уперед...

Проїшов у часі і часом один із кращих режисерів України Сергій Данченко, полишивши блискучу трупу Театру імени Івана Франка, блискучі свої вистави, книгу про театр, друзів і недругів (а в кого їх немає?), залишивши пам'ять по собі в серцях багатьох і багатьох людей.

Його сьогодні дуже бракує. Багатьом. Зрештою, його бракувало вже в останні роки життя, коли через хворобу він відійшов від справ і в Академії мистецтв, де був відповідальним секретарем театрального відділення, і ми почали менше спілкуватись. Але саме в цей час у ньому прокинулася гостра спрага нових вражень. Несподівано він прийшов на прем'єру моєї вистави “Маскарадні забави”. Режисери не часто приходять на прем'єри один до одного. В антракті ми розмовляли про різні театральні справи. Про виставу, яку дивився, ми не розмовляли. Він не починав. Я не питав. І вже після вистави він раптом сказав мені: “Я не думав, що ти ще такий молодий”. Це була найвища похвала, яку він, режисер, міг сказати режисерові. Мабуть, він мав на увазі ігрову імпровізацію “Маскарадних забав”. Вона народилася у процесі репетицій, придумувалася разом з акторами.

Кілька місяців перед тим ми бачились з ним на прийомі в Посольстві Ізраїлю. І раптом, несподівано для мене, наче в незручному для творчих одкровень місці, він признався, що категорично не приймає сучасного псевдоавангардизму, що тужить за театром живих людей і не бачить

Театру Франка поза одкровеннями душі людської. Він говорив про це довго й палко, і я зрозумів, наскільки болить йому ця проблема, як гостро відчуває він цю пошесть, цю театральну саранчу, коли по сцені сновигають функції, перебиранці, ляльки, манекени замість людей і видається цей бездуховний кітч за нове слово, за одкровення, і яка ласа на це молодь – та, що мало бачила, мало знає. Для неї живі образи великого духовного театру минулих років, у кращому випадку – спогади педагогів, старших колег. Молодим так хочеться руйнувати.

Для Сергія Данченка служіння театрові живих людей було сенсом його життя. Було виповнене глибоким змістом. Він був вірним цьому театрові в усі роки своєї праці на ниві мистецтва й подарував нам його чудові взірці. Можливо, найкращим серед них був “Дядя Ваня” А. Чехова – вистава, яку поставив на зорі входження в Театр імени Івана Франка, вистава, що стала одним із неперевершених театральних шедеврів. І річ не в тім, що вона була удостоєна Державної премії СРСР. Вистава ця була насамперед викликом бездуховності у театрі, викликом переконливим, яскравим, особливо важливим у Києві, де висока класика якось рідко надовго утримувалася у репертуарі.

Зрештою, для того, щоб не тільки створити, але хоча б сприйняти, відчути живий людський театр, треба й глядачеві, і театральному критикові докласти певних душевних зусиль. Театр цей потребує постійної праці душі – тієї душі, котра не лінується. Та ще й обдарованої душі. Театр цей, при зовнішній простоті, неймовірно складний для актора. У записних книжках К. Станіславського за 1916 р. знаходимо такий запис: “Де знайти молодого актора чи актрису, які просто, без зайвої солодкавості й пафосу, сказали б два слова: “Сходить місяць”. – Слова Ані й Петі Трофимова з “Вишневого саду”.

Для мене “Дядя Ваня” франківців став одкровенням не тільки тому, що там неперевершено грали лідери театру – Богдан Ступка і Валерій Івченко, але насамперед тому, що режисер рішуче перекреслив у цій своїй програмній виставі відомий вислів Максима Горького про “Дядю Ваню”, звернений до автора: “Антоне Павловичу! Ви тут

Богдан Ступка, Ніна Гіларовська, Сергій Данченко під час репетиції вистави "Дядя Ваня" А. Чехова.

до людей холодніші за чорта, ви байдужі до них, як сніг, як віхола..."

Вистава Сергія Данченка стала потужним закликком до співчуття. Закликком, за формою скромним і таким значущим. Там справді люди пили чай, а в цей час руйнувались їхні серця.

Це була вистава про втрачені назавжди ілюзії і Дяді Вані, і Астрова, і Соні, і Олени Андріївни. "Квіти повторюються кожної весни, а радощі – ні", – чеховські слова могли б стати епіграфом до цього спектаклю. Я був тоді вражений: звідкіля у порівняно молодого режисера – діялось це наприкінці сімдесятих – таке трагічне сприйняття життя, якщо в житті його – здавалось – зовні все складалось напрочуд вдало. Однак гіркотою і жахом нездійснених сподівань було насичене повітря цього прекрасного сценічного творіння Сергія Данченка, і виявлені вони були насамперед і головним чином через актора.

Так! Данченко був у найвищому сенсі цього поняття режисером акторським. Він знав таїну спілкування з актором, знав, як і коли сказати акторові "чарівні слова" – слова, які так умів вчасно сказати їм інший Данченко – Немирович, і від цього характер людський на сцені набував і об'єму, і глибини. Так було в "Дяді Вані". Так пізніше було в Дюренматті, в Шолом-Алейхемі, в Шекспірі...

Він дуже хотів поставити виставу в нашому театрі. І, як завжди, вибрав матеріал бездоганий. Артур Шніцлер, "Казанова в Спа" у блискучому поетичному перекладі Осипа Мандельштама. Ми вже почали розподіляти ролі, заговорили про сценографію... "А потім ти щось поставиш у нас, — запропонував мені Сергій Володимирович. – Щось із російської класики". Мріяв цим не судилось збутись.

Театр – диво. Це треба розуміти. Театрові варто й навіть необхідно служити. Самовіддано й чисто. Ще в юності Сергій Данченко зрозумів цю просту і вічну істину і в усі роки був лицарем театру. Вірним, відданим, але зовсім не сентиментальним.

Він міцно засвоїв кілька головних театральних істин. Ось, хоч би ті, що постійного успіху в театрі не буває, що на ранок, після найбільш вдалої прем'єри, доводиться все починати знову з нуля, що театр не пробачає, якщо його з чимось у мистецтві ділять, що актори – діти. Іноді – жорстокі.

*Сиреневый туман над нами проплывает,
Над тамбуром горит полночная звезда...*

Початок пісні, яку так любив Сергій Володимирович. Усі в театрі це знали і якщо хотіли зробити йому приємність, наспівували. Він і сам її співав разом із друзями, співав у хвилини радості і тоді, коли зводило щелепи від туги. Щось лірично-юнацьке, наївне було в цій пісні...

*Кондуктор не спешит, кондуктор понимает,
Что с девушкою я прощаюсь навсегда.*

Пісня ця чимось нагадувала мені фільм Марлена Хуцїєва "Застава Ільїча". Ми марили ним, коли нам було по двадцять п'ять. Там теж був кондуктор. У трамваї. Дівчина. Вона продавала трамвайні квитки, і герой, застрибнувши у знайомий трамвай, обов'язково кокетував, жартував із нею. Дівчина посміхалася, невеселі – часто – думки юнака розвіювались. Але ось після конфліктної в його житті історії – розриву з батьками – він стрімголов летів, застрибував у трамвай, сподіваючись порозмовляти, поспілкуватись із дівчиною-кондуктором. І раптом з'ясувалось, що дівчини немає. Замість неї – металевий, байдужий автомат із квитками... І юнак усвідомлював раптом: з життя його щось невідворотно пішло, щось чисте, юне, чого вже не повернеш, не викличеш до життя.

Можливо, "Бузковий туман" – пісня як пісня, не краща й не гірша за інші – навіювала Сергієві Володимировичу якісь дуже особисті й гострі спогади про юність?

Є режисери, головні, дуже талановиті навіть, але хвилює їх у театрі тільки їхня вистава, їхня конкретна, сьогоднішня робота – а все інше на другому, третьому плані.

Данченко був будівничим театру в повному розумінні цього слова – пристрасним, послідовним і терплячим. Він заперечував своєю діяльністю такий звичний для нашої епохи девіз Людовіка XV: "Після нас – хоч потоп". Адже будувати театр – це не тільки ставити вистави. Це насамперед виховувати трупу, поповнювати її, колекціонувати індивідуальності.

Щодва-три роки до Театру імени Івана Франка приходили молоді. Їх запрошував художній керівник. Їм не завжди було просто в цьому театрі. Треба було доводити свою необхідність, тягнутись угору, витримувати конкуренцію... Інколи їм бракувало ролей. Вони були в

запасі. А кому хочеться сидіти в запасі? Проте сьогодні в трупі цього театру майже немає білих плям. У своєму творчому акторському потенціалі молодь прекрасна і готова до найсерйозніших звершень. Можливо, їй трохи бракує тренінгу.

Усі ми на все життя заручені з театром, усе життя вчимося жити в театрі. Хтось повільніше. Хтось швидше. Сергій Данченко вчився швидше за багатьох. Він умів сім разів одміряти, умів сльозам акторським – не завжди – вірити. І на сцені. І в житті. Він замолоду осягнув таємниці театру. І так багато міг би ще зробити.

Мене завжди вражала його рання мудрість. І в житті театру, і особливо в житті довкола театру, де завжди так багато намулу – несправжнього, несправедливого, болісного і для актора, і для режисера. Це більше стосується тих, хто оцінює нашу працю, пише про те, чому ми віддали життя.

Якось Михайло Булгаков записав у щоденнику: “Критики – страта єгипетська наших письменників”. Ще точніше висловився з цього приводу Олександр Пушкін.

Найбільше ранив тенденційне, безапеляційне і порожнє у своїй некомпетентності слово про твою роботу, сказане або написане з “надзвичайною легкістю”. Таке собі поблажливе нехтування, бажання вколоти, принизити й обов’язково блиснути словечком.

Сергія Володимировича також не оминула ця доля – доля всіх, хто віддав своє життя театрові. Але як спокійно, навіть якось відсторонено реагував він на такі екзерсиси пишучої братії, смішні у своїй псевдозначущості. Він наче ставив невидиму стінку поміж собою і ними і майже ніколи не коментував. Що переховував він за цією постійною, майже меланхолійною стриманістю?.. Біль?.. Втому?.. Чи крицеву волю, аби не зірватись, не стати на рівних, не почати абсолютно беззмістовну дискусію?.. Хто знає?..

Тільки одного разу я почув гіркоту й біль у його словах – на зібранні в Академії мистецтв, коли він говорив про успіх “Короля Ліра” в Москві і про те, як безапеляційно різко і несправедливо оцінювали його виставу київські працівники театральньо-критичного пера. С. Данченка важко було уїдати – все ж таки керівник провідного театру країни, а проте, уїдали. Голослівно. Нахабно. На межі образ. І не тільки в періодиці, але й у професійних виданнях – в “Українському театрі”, наприклад...

Театральна критика стрімко жовкне, як листя восени. Не моя це думка. Але від цього не менш актуальна. Написав ці слова московський актор Володимир Коренев, з яким колись ми разом служили в Театрі імені К. Станіславського. І з ним я цілковито погоджуюсь.

Данченко тужив за розумною і авторитетною театральною критикою. Зрештою, ми все знаємо про ролі пророків у своїй рідній вітчизні і про те, коли писаки дружно співають алилуйя... Тепер я прочитав про Данченка багато статей найвищого гатунку. Як вони були потрібні йому в його останні роки!

Так само спокійно ставився він до того, на що перетворилась “Пектораль”. Якось він іронічно назвав її пре-

Сергій Данченко - студент Львівського університету імені Івана Франка.

мією заперечення психологічного театру. Чим більше гегів – тим ближче до премії. “Має рацію Галя, — продовжував він, маючи на увазі Галину Волчек. – Вона принципово не бере участі в жодних іграх”.

Ми вчилися із ним в одній школі – 17-й середній школі міста Львова. Ніколи не розмовляли про театр. Він дуже захоплювався тоді баскетболом. Обидва вступили до Львівського університету. Він – на геологічний, я – на фізичний факультет. Обидва опинились врешті-решт у театральному інституті. Він – у Києві, я – в Ленінграді. Він став керівником театру трохи раніше за мене, і тепер уже театральне мистецтво ХХ сторіччя в Україні не існує без імені Сергія Данченка.

Життя Сергія пролетіло стрімко. “Казалось, время шло и шло. Тем временем, оно бежало. Сгибало нас. Уничтожало. Ломало нас. Не берегло. И вот его осталось мало. Беречь его? Еще чего!” Сергій Данченко не беріг часу. Не беріг себе. Інколи не беріг й інших у театрі. А як інакше? Адже театр “не читки требует с актера, а полной гибели всерьез”. І згорів. Як згоряють талановиті люди.

Еще один звонок – и смолкнет шум вокзала,
 И поезд улетит в сиреневую даль...

Гомін вокзалу – гомін його життя – змовк. Поїзд майнув у бузкову далечинь – у вічність. А нам залишилася пам’ять.

*Передрук за згодою автора з газети “Факты”,
 16 березня 2002 р.*